

“Haftızamız Kuru Hayal Deresi'nde Boğuldu”, AKTÜEL, Ferruh Yazıcı, Ağustos, Eylül 2003, s: 632, s: 36-40.

SORU: KİTABA KONU OLAN 33 KURŞUN OLAYI NEDİR, SİZ İLK KEZ NASIL KARŞILAŞTINIZ?

Yanıt:

33 Kurşun Olayı, 28 Temmuz 1943'te, 33 Kürt köylüsünün sınır kaçakçısı oldukları gerekçesi ile tutuklandıktan sonra, Van-Özalp'ta 356 No'lu sınır taşında, Kutur deresi Çilli gediği mevkiinde (Seyfo Geçidi'nde) yargı kararı olmaksızın öldürülmeleriyle başlayan bir öykünün adıdır. Öykü halk arasında 'GeliyeSeyfo' olarak adlandırılıyor.

Olay 1948'de ilk kez dillendirilmiş ancak 1950'de ele alınabilmiş, TBMM'de soruşturma açılmış, bu olayla ilgili olarak o dönemde Diyarbakır 3. Ordu Müfettişi olan Mustafa Muğlalı ve bir grup astı yargılanmış, sadece Muğlalı hüküm giyerek idama mahkum edilmiş ve yaşı dolayısı ile cezası 20 yıla indirilmiş, Yargıtay kararı beklerken hastanede ölmüştür. Bu olay daha sonra, 1956'da, DP tarafından CHP'e karşı kullanılmıştır: CHP, 6-7 Eylül Olayları'nı 'Azınlıklara karşı ayırım yapıldığı gerekçesi' ile TBMM gündemine getirince, DP de misilleme olarak bu olayı gündeme getirmiş ve bunun Kürtlere yönelik bir ayrımcılık olduğunu, dönemin bütün iktidar partisi Milletvekillerini ve bizzat İnönü'nün yargılanmasını isteyerek karşı çıkmıştır. Olay kapatılmıştır, zira 1956'da bu konu hakkında en ateşli konuşan DP Milletvekillerinden Kemal Yörükoğlu'nun 1943'te Van'da Cumhuriyet Savcısı olduğu ve o dönemde görevini yerine getirmediği anlaşılmış, soruşturma başlatılırsa bunun Yörükoğlu gibi pek çok DP önde geleninin başını belaya sokacağı belli olmuştur. Bilindiği gibi bu olay zaman zaman Türk siyasi hayatında gündeme getirilmiş, en son Çatlının mahkemesi sırasında belirlemiştir: 'Devlet için kurşun atan da yiyen de bizdendir' denerek, **Muğlalı sendromu** dile getirilmiştir.

Ben 33 Kurşun ile ilk kez gençliğimde Ahmed Arif'in şiiriyle tanıştım. Ezberimdedir. Olayın gerçek bir olay olduğunu biliyordum, ancak benim gençliğimde bu olay henüz Kürtlere karşı bir 'soykırım' iddiası ile değil, devletin halka zulmü olarak yorumlanıyordu. Bu olayın Kürtlere özel bir kıyım örneği, hatta bir soykırım olarak yorumlanması, daha sonralarıdır.

2001-2002 yıllarında Türkiye'nin Suriye, Irak, İran ve Nahcevan sınırlarında bir çalışma yapmaya başladım: Sınır (Kasabaları) Sosyolojisi! 1997'den bu yana İdil'de (Şırnak) 'Kalkınma ve yerel dinamikler' konusunda çalışıyorum. O zamandan bu yana Güneydoğu ve Doğu

Andolu'da çeşitli kasabalarda çalışırken, en büyük isteğim "sınırdan vatandaşı olmak ne demektir?" üzerine sosyolojik bir araştırma yapmaktı. Sınırdan vatandaşı olmak ne demektir? Sınır insanı kimdir? Yani bir çeşit sınırdan engellenmenin ve sınırdan faydalanmanın iktisadi antropolojisini çalışmak isteği doğdu içimde. Bir zaman sonra, alanda daha rahat hareket edebilmek için yeterli "kapı" bulabilecek hale gelince, TÜBİTAK'a başvurduğum ve TÜBİTAK desteği ve ardından Ege Üniversitesi'nin desteği ile bu çalışmayı başlatabildim. Yani sınır çalışması benim ana çalışma konum oldu. Ancak bu çalışmanın içinden üç farklı konu belirdi, ' bunları makale yaparım' diye düşünmüştüm. Birisi "İki göçer aşiretin devletle bağdaşma ve çatışma biçimleri aracılığıyla gelişimi: Botan kökenli iki aşiret bunlar: Düdeyran ve Kiçan'lar; diğeri İğdir'da sınır geçerek 300'e yakın Azeri hayat kadını çalışıyor. Onları çalıştım, bir diğeri de buydu işte: 33 Kurşun. 33 Kurşun'u ilk önceleri dediğim gibi makale olarak, yani daha kısa düşünmüştüm. Köylüler ile devlet arasındaki ilişkiler nedir? Şimdi bu köylerde sınır'a nasıl bakıyorlar? Korkuyorlar mı? Bunun gibi bazı sosyolojik çalışmalar için başladım. Üç köyde çalıştım: Sırtımlı, Değirmigöl ve Damlacık. Özalp ve Saray ilçelerinde merkezde ve Van içinde de çalıştım. Bu arada tabii, bazı belgeler ve yazılı metin çözümlenmeleri de yaptım.

Ancak, köylerde ilk gözüme çarpan belirgin bir 'ihbar geleneğinin meşrulaşması' ve 'Kan adaletinin haklılaşmış olması' olunca işin rengi değişti. Çalışmayı derinleştirdim hikaye parça parça ortaya çıktı: makale olacaktı, kitap yaptı kendisini. Ben de bıraktım. Hayatımda ilk kez bir yazıya itaat ettim, o yazdı kendisini. Bana da yazdırdı. 33 Kurşun ve hatırlama ve unutmama ilişkisi böyle ortaya çıktı. Bana çalışırken acı veren bir çalışma bu. Her öykü bir hayattır! Öyküyü alırken hayattan ayrı kalamıyoruz. Serinleşmeye çalıştım. Bilimsel bir soğukluktan ziyade, ayrıca kendimi ve duygularımı anlatmaktan da ziyade, yaşamın parçalarının kendisini nasıl dönüştürdüğüne ve kurguladığına, serince bakmaya çalıştım.

SORU:NEDEN MUĞLALI PAŞA?

İlginç değil mi! 33 Kurşunun sınırdan kurşuna dizilmesi öyküsü, aslında öyle çok sıradan demek istemiyorum ama, gerçekten de tekil bir olay değil bu. Yani hemen 33 Kurşun'un olduğu dönemlere bakarsak, bir ay sonra 20 kişi öldürülmüş benzer bir gerekçeyle Kapıköy'de (Van sınırı), sonra başka ölümler de olmuş. (hatta hâlâ var!) Köylülerin de dediği gibi 'Sadece bu olay açığa çıkmış!'

O vakit 'neden bu olay açığa çıktı bir tek?' sorusunu sorduğumda, Mustafa Muğlalı üzerinde çalışmaya başladım. Tarihi belgelerin izini sürebilmek çok zor biliyorsunuz, ATASE, genellikle belge üzerinde çalışma izni vermiyor. Ben de başvurduğumda, Ocak 2003 tarihinde yenilenen bir Bakanlar Kurulu kararına dayanarak çalışma iznini veremeyeceklerini, zira arşivin henüz düzenlenmediğini belirttiler (Oysa bazı olayların açığa çıkması için bu izni vermeleri kendileri açısından da şart bence, Neyse) Böylece 'Neden Muğlalı?' sorusu peşine düştüm. Ortaya Cumhuriyet'in tarihi çıktı. Böylece 33 Kurşun'un gerisinde Ağrı İsyanı, ve Dersim İsyanı'nın etkileri belirdi. Said-i Nursi ve ve Nakşilik çok sonra belirdi ve bu konuda da çalışmak gerekti. Sonra günümüze geldi dayandı olay.

SORU: MENEMEN OLAYI, NAKŞİLER İÇİN NEDEN BU KADAR ÖNEMLİ?

Olmaz mı! Muğlalı biliyorsunuz Menemen Askeri Mahkemesi Başkanı olarak görev yaptı. Yani Atatürk'ün Menemen'e derhal! emri ile gönderdiği kişidir. Ama başka özellikleri de var: örneğin iyi bir Kurtuluş Savaşı savaşıcısı generaldır ve Karakol Cemiyeti'nin de kurucularındandır. Yani şimdi MİT'e dönüşen ilk kurum. Muğlalı Menemen'de örneğin "bedeli mukabilinde ip sattığı için bir kişiyi idama" mahkum eden mahkemenin başkanı, ama aynı zamanda o mahkeme, savcının da iddianamesine dayanarak, Nakşilerin en büyüklerinden Şeyh Esat hakkında da idam hükmü vermiş bir mahkeme.

Biliyor musunuz? Şeyh Esat ile onu idama mahkum eden Muğlalı Paşa aynı kaderi paylaşmışlar 20 yıl arayla. Şeyh Esat idama mahkum olmuş, yaşı gözönünde tutularak cezası indirilmiş ve kesinleşmesini beklerken hastanede ölmüş, yirmi yıl sonra Muğlalı da aynı sonuca gelmiş. 33 Kurşun'da Nakşiler Şeyh Esat'ın, Dersim'den Şeyh Sait'in intikamını almışlar. Kelle almışlar yani. Cumhuriyetin tarihi böyle irrasyonel öç almalarla yüklü. Bunlar tek tek, münferit olaylar değil. Tıpkı 33 köylünün öldürülmesi gibi, hem güçlerin çatışmaları ile ilgili ama hem de arada bir güç grubu, Cumhuriyetle çatışan bir grup olan Nakşiler örneğin, Muğlalı Paşa'nın kellesini özel olarak isteyivermiş.

SORU: SİZCE BU OLAYDA, 33 KURŞUN'UN MAĞDURLARI OLAYIN SORUMLUSU OLARAK DEVLETİN Mİ, MUĞLALI PAŞA'NIN MI YOKSA İHBARCI OLARAK ADDETTİKLERİ BİR BAŞKA AŞİRETİN Mİ SUÇLU OLDUĞUNA İNANIYOR?

Benim araştırabildiğim kadarı ile, 33 Kurşun Olayı, Osmanlı'dan devralınmış bir yönetim geleneğinin bir örneği: Bir aşireti kolla, diğerlerine göz kırp ki sonuçta hepsi birbirine düşsün! Böylece devletin Kürtler üzerindeki denetimi kolaylaşıyor ve geçmişte de şimdi de bu yolla, Güneydoğu kökenli, hadi açık konuşalım Kürt meselesine çare bulunmuş gibi olabiliyor. Bir yerleşimdeki gruplar arasında bir tanesinin tarafını tutmak, aslında Osmanlının ve ne yazık ki, giderek daha da çok devletimizin gelenekleri arasında kabul görüp yerleştiriliyor! 33'te de bu olmuş. Bir ihbarla bir diğer gruba gözdağı verilmiş.

Ama hep söylediğim gibi "bir devlet turşu kurulur gibi kurulmaz!" Bu olayda, gerçekten mağdur olandan tutun da, kendisini mağdurların başı gibi gösteren aşiret liderine oradan da Cumhuriyetin içinde eski payını tekrar kapmaya, kazanmaya uğraşan İslamcı görüşlere kadar her kesimin sorumluluğu var. Burada en az sorumlu olanlar tabii öldürülenlerin acılarını gerçekten yaşayanlar, aileler. Ama hiç bir güç kalıbı bunun üzerinden devletin içine yerleşme fırsatını kaçırmamış.

Mesela ilginç bir olay vardı: 1970'lerde Urfa-Viranşehir'de benzer bir sınırdaki topluca öldürme olayı olmuştu. Bu, o dönemde politik bir kalkışma için kullanıldı ve tepkisel ve kitlesel gösteriler yapıldı. Öldürülme lanetlenecek bir durumdur ama bunun üzerinden her zaman kendisini yüceltecek güç kalıpları vardır. Dolayısı ile 33 Kurşun Olayı da, öldürülmeyi hiç umursamayan ve Kürtlerin öcünü almayı falan değil kendi tarikatının öcünü almayı hedefleyen bir tarikatın mensuplarının aracılığıyla sahnelenmiş bir 'sürekli senaryo'ya dönüştürülebilmiştir. Tabii başka senaryolar da var. Bu olay devletin kuruluş aşamasında bir güç grubu ile bir diğer güç grubu ve alt güç grupları arasındaki bence ilk önemli egemenlik savaşını göstergelerinden birisidir. Cumhuriyet turşu kurulur gibi kurulmadı! İçinde her dönemde çeşitli güç çatışmaları, politik ve stratejik öç almalar ya da bir durumu aracı kılarak merkezi ele geçirme çatışmaları yaşandı!

SORU: 33 KURŞUN'DA HATIRLANAN NE?

Bu kesimden kesime değişiyor, zira her grup kendi tarihini bununla bir kez daha yazıyor:

Mesela solun ajitatif resmi tarihi, bunu Ahmed Arif'in şiiriyle ya romantik bir biçimde saklıyor ve giderek bunun Kürtlere yönelik bir soykırım olduğu iddiasını benimsiyor. Köylüler hâlâ acı içindeler. Bu konuda en çok zarar görmüş olanlar onlardır, hayatlarını sürdürmeye ve çok öne çıkmamaya çalışıyorlar. Nakşiler ve giderek de Nurcular bu olayı

kullanarak öçlerini almış ve bir dönem merkez otoriteye yerleşmişler, ama şimdi onların güçleri de küresel kapitalizmle birlikte olmaya yetmiyor. Daha güçlü gruplar var, mesela Fetullah hoca cemaati gibi.

Demek ki, tarihin hatırlanması sürekli değişiyor ama mutlak olan temel kalan bir şeyler de var: Bu da bu tarih yazımı biçiminin ideolojisi. Hangi güç grubu başta ise, onlar Cumhuriyet tarihini yeniden yazıyorlar!

Bu kitap, mesela, isimsizlere adanmalıydı: Ölen 33 Kişinin kaç kişi olduğu biraz müphem, 33 kişi mi, 32 kişi mi belli değil. Yine mesela Kubilay'ın adını kimse bilmiyor, Muğlalı Paşa, Mustafa Muğlalı olarak değil de Muğlalı olarak anılıyor ve Said-i Nursi'nin adını ben bir türlü bulamadım. Bu kişi nüfus kütüğüne hangi adla kayıtlıdır? Bilen yok! Zira bu çatışmalarda, zaten adlar değil de onların temsil ettiği güç grupları önemlidir.

Adlar kayıptır, sıfatlar yaşıyor. Cumhuriyetin bir kısım kurucu kanadı ama şimdilerde milliyetçi (yurtsever değil) ve ırkçı bir kesimi, bu olayı kendini haklılaştırmak için kullanıyor. Nakşiler devletin içinde ve karar mekanizmalarının başında oldukları o güzel günlerin anısını özlerken, küresel kapitalizmin işbirlikçiliğini İlmli İslam'cılara kaptırmış olmanın üzüntüsü içindeler. Giden gitti, 33'ler -pek çokları gibi- gittiler, öldüler öldürüldüler. Kalan onların üzerinden kazanç sağlamaya çalışırlar oldu!